

zařadit do svých kapitol výklad historického kontextu, jehož znalost v případě čtenářů – studentů či zájemců o filosofii – nepředpokládali, proto zatěžují text mnohými stránkami navíc; bez nich by byla kniha o poznání kratší a nejspíš i čtenářsky přístupnější. Velké množství prostoru věnované dějinným souvislostem či obsáhlým životopisným črtám významných autorů doplňují také pasáže dotýkající se filosofie daných myslitelů či období obecně. Místy se tak kniha mění ve výklad dějin či přinejmenším výklad intelektuálních dějin a na samotné politické myšlení, tedy díla a ideje vztahující se ke společenskému uspořádání, vládě a politickému zřízení zůstalo poměrně málo prostoru. Přes tuto výtku nelze konstatovat, že by se tím autoři zpronevěřili tématu knihy. Většinu textů, především v případě těch o velkých středověkých autoritách nebo kapitol V. Herolda, lze považovat za brilantní shrnutí myšlenkového odkazu jednotlivých myslitelů a intelektuálních dějin pozdně středověkých Čech.

VÁCLAV ŽUREK

David KALHOUS, *České země za prvních Přemyslovců v 10.–12. století*. I. díl. *Čeľad sv. Václava*, Libri, Praha 2011

151 s., ISBN 978-80-7277-492-0

David KALHOUS, *České země za prvních Přemyslovců v 10.–12. století*. II. díl. *Svět doby knížecí*, Libri, Praha 2013

263 s., ISBN 978-80-7277-521-7

Vědecká činnost Davida Kalhousa k problematice dějin raného středověku a počátků českého státu nese sympatické rysy hlubšího hledání historické pravdy, jak o tom svědčí jeho dosavadní nezávislé a vnímavé výklady celého spektra událostí či fenoménů. Kalhous přitom otevřeným způsobem teprve hledá vlastní koncept, který by byl přijatelný pro komunitu historiků i širší veřejnost; nejde mu tedy jen o zvládnutí dílčích faktografických témat, ale o širší náhled na minulost spojenou s budováním české identity. V jeho postupu se odráží určitý posun paradigmatickým směrem k evropskému kontextu jako prioritnímu rámci českých dějin a k docenění tvořivé síly kulturních hodnot vedle poněkud triviální „adorace meče“ u „rozvojových“ mladých národů.

Možnost shrnout své postřehy využil Kalhous ve dvou spíše sešitových knížkách, které postrá-

dají poznámkový aparát (mají jen výběrovou komentovanou bibliografii). Jejich obsah, mohli bychom říci „narace“, předkládá čtenáři souvislý sled úvah mladého historika téměř o všem podstatném, co lze říci o raném středověku českých zemí. Autor přitom prokazuje komplexní rozhled, i když samozřejmě nemůže rozvíjet složitější a detailnější komparace, které teprve čekají na další promyšlení.

To se týká i poněkud těžkopádného termínu *Bohemané*, který Kalhous užívá místo tradičního *Čechové*. „Bohemany“ přivedl na jeviště dějin Dušan Třeštík ve své teorii o jednom velkém kmeni, který měl zasedlit a opanovat Čechy někdy v 6.–7. století. Termín *Bohemi* byl sice užíván i v řeckých či arabských pramenech kolem 10. století, označuje ale u starých geografů obyvatele jedné konkrétní země (kteří se v průběhu dějin střídají, jak poznamenal již Tacitus); pro 10. století je však doložený ve staroslověnské václavské legendě politický termín *Čechové*. Kalhous zohledňuje složité aspekty, které provázely etnogenezi středověkých národů, ale snad by bylo lepší v těchto teoretických souvislostech užívat spíše latinský termín (který jinak mezi vzdělanci jistě alternoval).

Samotný termín *Čechové* nás uvádí spíše do prostředí družiny jako původního společenství formovaného kolem knížecí moci. To je také v podstatě osově téma prvního dílu (*Čeľad sv. Václava*). Autor nejdříve stručně, ale výstižně charakterizuje hlavní písemné prameny s důrazem na jednotlivé legendy a představuje i prameny hmotné. Pro situaci v Čechách před vytvořením státu hledá analogie v tehdejší Evropě, přičemž z komparativního hlediska by asi bylo prospěšnější setrvat na chvíli u saských a bavorských sousedů.

Ještě před vznikem přemyslovského státu konstatuje Kalhous existenci místních elit a velkých hradišť. Sleduje „stopu“ družiny, která ho přivádí až na dvůr Boleslava I. Zde nutně naráží na rozvinutý Třeštíkův koncept o mohutné státní moci, která se opírala o obchod s otroky, zajišťovaný „velkou“ družinou. Ztráty území na východě měly vést k omezení trhu, možnosti financování družiny a ke zhroucení státu; přežilo však jádro přemyslovské moci v Čechách.

Kalhous však tento imponující náčrt osudu velké mocnosti nijak neuspokojuje. Především je zjevné, že velký obchod s otroky, doložitelný archeologicky například na vikinských územích na Britských ostrovech, nelze u nás prokázat, stejně jako údajný příliv stříbra z jihu. Českou vládu na východě můžeme označit spíše jako bodovou svrchovanost nad kmenovými obyvateli. Teorie

„velké družiny“ naráží na řadu překážek (s. 72–79), které se autor snaží bez předsudků analyzovat. Vládu v Čechách si Kalhous představuje spíše jako dominanci centra nad vzdálenějšími velmoži, kteří se povinně účastnili vojenských výprav. Počátky přemyslovského státu blíže nerozvádí, blíží se však pojetí, že se jednalo o christianizační a vojensko-taktický obrat. Evidentně mu není blízké starší Třeštíkovo pojetí „nastolení třídního panství mimoekonomickým násilím“, velmi blízké analogie k počátkům státu by však mohl nalézt v případě Snorriho *Ságy o sv. Olavu*.

Druhý díl se zaměřuje na strukturu českého knížectví v 10.–12. století. V Kalhousově pojetí se nejedná o obraz uceleného a uzavřeného státu, jak to bývá u nás obvyklé; na prvním místě nestojí pohraniční pevnosti, nýbrž kultura překračující hranice. Výjimečné uplatnění Čech tak manifestuje kult sv. Václava, autor připomíná uložení rukopisů nebo reliquií v kulturních centrech střední Evropy. Zevrubněji se zabývá také otázkou kontinuity staroslověnské kultury v českých zemích; pokládá za správné odlišovat bezproblémové praktické využití slovanských textů či liturgie od její politikace jako atributu tradice (tak již Kristián či žádost Vratislava II. papeži).

Spolupráce s archeology se odráží v následujících partiích Kalhousovy knihy věnovaných zemědělskému zázemí a výrobním činnostem. Prakticky založené čtenáře zaujme výklad o produktivitě v obilnářství a s tím související demografické údaje. Poněkud stručně působí pasáže o řemeslech a očekávali bychom asi více o tržištích a obchodu, jak to vidíme ve schématu starší, ale tematicky srovnatelné knížce Jana Slavíka z roku 1946.

Komplikovanou otázku složení české společnosti zahajuje Kalhous nástinem sociálních komunikací, s inspirací od autorů jako Pierre Bourdieu a Marcel Mause. Urozená vrstva, rozpoznaná u Kosmy, se však táhne až do sklonku 10. století (protože k ní patří Vršovci) a představuje překvapivě „znalostní“ státotvornou vrstvu. V tomto ohledu je třeba ještě posílit opatrný Kalhousův výklad. Pro elity v 11. a 12. století není určující pouze kořistné válčení, ale ani vlastní pozemkové majetky, ačkoli tyto elementy náležely k základům jejich moci. Stěží zde přitom můžeme aplikovat již dosti vzdálenou studii Dubyho o feudální revoluci (1953), upozorňuje autor, když vrstva budoucích panských rodů vyrůstá při pořádání veřejné moci.

Zatímco začátek Kalhousovy syntézy mi připadal poněkud „studentsky“ rozpačitý, její závěr působí dojmem, že se autor nechce jen tak rozloučit. Velmi hutným způsobem probral vývoj křesťanství a církve v českých zemích, koncepčně

adekvátně k předchozím poznatkům. Kalhous se zkrátka nezalekl velkých výzev (jak se dnes říká), ale jeho příručka není – přes svůj formát – vhodným „tahákem“ pro studenty před zkouškami. Působí spíše dojmem neodbytných otázek, které si zapisuje autor při cestě do labyrintu minulosti, když odložil starého opotřebovaného bedekra.

VRATISLAV VANÍČEK

Josef VINTR, *Ostrovské rukopisy*,
Refugium Velehrad-Roma, Olomouc
2014

152 s., ISBN 978-80-7412-152-4

Útlá a úhledně vypravená publikace *Ostrovské rukopisy* je první českou knihou Josefa Vintra (*1938), emeritního profesora bohemistiky vídeňské univerzity. Z jeho vědeckého díla, zahrnujícího oblast jazyka i literatury, období středověku i raného novověku, dějiny slavistiky i bohemistiky, připomeňme pro medievistiku nepostradatelné studie a edice k nejstarším českým překladům žaltáře, evangeliáře a vývoji českého biblického překladu nebo jeho časopisecké publikace věnované slovesným památkám z rakouských klášterních sbírek.

Ostrovské rukopisy stopují dějiny knihovny i literárního působení druhého nejstaršího mužského kláštera v Čechách na Ostrově u Davle (založen 999). Hlavní pozornost autor věnuje dvojici rukopisů s tímto klášterem úzce spjatým: latinským *Dialogum* Řehoře Velikého (*Gregorii Quatuor libri dialogorum*, Praha, Archiv Pražského hradu, Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta, sign. A 173) a latinskému psalteriu (nazývanému *Žaltář ostrovský* nebo *Codex Ostroviensis*, chovanému tamtéž pod sign. A 57/1). Pro bohemistiku mají oba rukopisy značný význam především díky tomu, že obsahují české texty, a ne ledajaké!

Kapitulní rukopis latinských *Dialogů* Řehoře Velikého, pocházející asi z poloviny 11. století, obsahuje zhruba 400 interlineárních českých a církevněslovanských glos psaných latinkou v první polovině 12. století. V tzv. *Ostrovském žaltáři*, vzniklém kolem roku 1200, je na fol. 8r zaznamenána jedna z nejstarších a nejjáhadnějších staročeských písní, nazývaná v literatuře *Ostrovská* (s incipitem *Slovo do světa stvoření*), zapsaná do kodexu asi v osmdesátých letech 13. století. Oba rukopisy uvedl do odborné literatury znalec bohemikálních rukopisných fondů a nálezcce i vydavatel řady staročeských textů